

Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΙ

ΠΕΡΣΑΙΟΣ Ο ΚΙΤΙΕΥΣ ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ

*Ανατύπωσις ἐκ τῆς Φιλολογικῆς Πάφου
(ἔτος I', 1945)

ΛΕΥΚΩΣΙΑ

1945

Τυπογραφείον «Νέος Κόσμος» Θωμᾶ Γ. Κυριακίδη

Ε.Ι.Α. της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΠΕΡΣΑΙΟΣ Ο ΚΙΤΙΕΥΣ ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ

Ὁ γ' αἰὼν π. Χ. εἶναι ἡ ἐποχή, ἡ ὁποία εἶδε τὴν ἀκμὴν τῆς πνευματικῆς παραγωγῆς τῆς Κύπρου. Κύπριοι ἐπικοί, λυρικοὶ καὶ δραματικοὶ ποιηταί¹, ἱστορικοὶ, φιλόσοφοι, ἰατροὶ καὶ λοιποὶ πεζογράφοι, ἄλλοι μὲν ἐν Κύπρῳ, ἄλλοι δὲ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. ἐν Ἀθήναις καὶ ἀλλαχοῦ ἔζησαν καὶ ἔδρασαν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους. Ὑπῆρξεν ἡ ἐμφάνισις τῶν αὐτῆ ἀφ' ἐνός μὲν συνέπεια τῆς προσπαθείας ποῦ κατέβαλεν ὁ Εὐαγόρας Α', ὁ βασιλεὺς τῆς Σαλαμίνας, πρὸς διάδοσιν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὴν νῆσον κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ δ' αἰῶνος π. Χ., ἀφ' ἐτέρου δὲ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ὅλης ἑλληνιστικῆς κινήσεως, ἡ ὁποία κατέλαβε τὴν Ἀνατολὴν μετὰ τὴν ἐκστρατεῖαν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ τὴν δημιουργίαν ὕστερα ἀπὸ τὸν θάνατόν του². Ἡ συνάφεια τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως ἡ προελθοῦσα ἐκ τῶν ἱστορικῶν τούτων λόγων ὠδήγησεν εἰς τὴν δημιουργίαν τῆς στωϊκῆς φιλοσοφίας ἐν Ἀθήναις ὑπὸ τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς Σχολῆς, Ζήνωνος τοῦ Κιτιέως, ὁ ὁποῖος ἐγκατεστάθη ἐν Ἀθήναις, ὑπέστη δὲ εἰς μέγαν βαθμὸν τὴν ἐπίδρασιν τῆς κυνικῆς φιλοσοφίας ποῦ ἀπέρρευσε ἐκ τῆς σωκρατικῆς διδασκαλίας³. Ἡ φιλοσοφία αὕτη μὲ τὴν πρακτικότητά τοῦ χαρακτηρῆός της, τὴν ὑψηλὴν ἠθικὴν διδασκαλίαν της καὶ τὴν προσαρμοστότητα πρὸς τὰς κοινωνικὰς καὶ τὰς πολιτικὰς κατευθύνσεις τῶν χρόνων ἐκείνων εὔρε πλείστους ὁπαδοὺς, ὧν πολλοὶ γενόμενοι μαθηταὶ τοῦ Ζήνωνος ἐσυνέχισαν καὶ ἠμπέδωσαν τὴν διδασκαλίαν τοῦ ἰδρυτοῦ της.

Μεταξὺ τῶν μαθητῶν τούτων, ὧν ὁ Ἀρίστων ἐκ Χίου, ὁ Ἡρίλλος ἐκ Καρχηδόνας, ὁ Διονύσιος ἐξ Ἡρακλείας, ὁ Κλεάνθης ἐξ Ἀσσοῦ καὶ ἄλλοι ἄλλοθεν, καταλέγεται καὶ ἕτερος Κύπριος φιλόσοφος, ὁ Περσαῖος ὁ Κιτιεύς, ὧν ὁμόπολις τοῦ Ζήνωνος. Περὶ τοῦ φιλοσόφου τούτου θὰ διαλάβωμεν εἰς τὰ ἐπόμενα δι' ὀλίγων στηριζόμε-

1. Βλ. Διάλεξίν μου περὶ τῆς ἀρχαίας Κυπριακῆς ποιήσεως εἰς τὴν σειρὰν τῶν διαλέξεων τοῦ συλλόγου «Κινύρας» (1938) καὶ ἄλλην διάλεξιν «περὶ τοῦ δράματος ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Κύπρῳ» εἰς τὰ Κυπριακὰ Γράμματα Η' σελ. 155 κ.έ.

2. Βλ. Spyridakis, Evagoras I, von Salamis σελ. 116.

3. Βλ. Διάλεξίν μου περὶ Ζήνωνος Κιτιέως εἰς τὰς Διαλέξεις «Κινύρας» περὶ τῶν κορυφαίων Κυπρίων φιλοσόφων καὶ πεζογράφων (1937).

νοι κυρίως εἰς τὰ διασωθέντα ἀποσπάσματα του, τὰ ὅποια περισυνέλεξεν ὁ J. V. Arnim⁴.

Ὁ Περσαῖος κατήγετο ἐκ Κιτίου καὶ ἦτο υἱὸς Δημητρίου τινὸς ἀκμάσας τὴν 130 Ὀλυμπιάδα, ἦται περὶ τὸ 255 π. Χ., ὅτε ὁ Ζήνων ἦτο εἰς γεροντικὴν ἡλικίαν⁵. Τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς του δεικνύει ἐλληνικὴν καταγωγὴν, ἂν καὶ λέγεται ὅτι ἦτο δοῦλος τοῦ Ἀντιγόνου Γονατᾶ, βασιλέως τῆς Μακεδονίας, ὁ ὁποῖος τὸν ἐχρησιμοποιοῖει πρὸς ἀνατροφὴν τοῦ υἱοῦ Ἀλκυονέως καὶ τὸν ἔπεμπε πρὸς τὸν Ζήωνα, τὸν ἤδη ἐν Ἀθήναις φιλόσοφον, εἰς βιβλιογραφίαν. Τούτου κατέστη οὕτω γνώριμος καὶ θρεπτός⁶. Ἡ μεταβάσις τοῦ Περσαίου εἰς Μακεδονίαν ἐγένετο πάντως πρὸ τοῦ 270, ἴσως καὶ τῷ 276, ἐξ Ἀθηνῶν, ὅπου κατὰ πρῶτον, ὅπως καὶ ὁ Ζήνων, διέμενεν μετὰ τοῦ ἐκ Σόλων μαθητοῦ τοῦ Ἀράτου, κατ' ἄλλην πληροφορίαν⁷. Ἀναφέρεται καὶ μετὰ τὸ ὄνομα Δωρόθεος⁸. Ἦτο τὰ μάλιστα ἀγαπητὸς τοῦ διδασκάλου τοῦ Ζήωνος καὶ μετ' αὐτοῦ συνεβίου ἐν τῷ αὐτῷ οἴκῳ⁹ ὡν κατ' ἄλλους δοῦλος του¹⁰, ὡς συνέβη καὶ μετὰ τὸν φιλόσοφον Πτομύλον, τὸν μαθητὴν καὶ δοῦλον τοῦ Θεοφράστου¹¹, καὶ τὸν Ζάμολξιν, τὸν μαθητὴν καὶ δοῦλον τοῦ Πυθαγόρου¹². Τῇ αἰτήσει τοῦ βασιλέως Ἀντιγόνου ἀπεστάλη ὁ Περσαῖος πρὸς αὐτὸν καὶ συνέζη μετ' ἐκείνου ἐπὶ τινὰ χρόνον κατὰ τινὰ μαρτυρίαν¹³.

Ἐκ τῆς συγχύσεως ταύτης τῶν πληροφοριῶν περὶ τῆς μεταβάσεως τοῦ Περσαίου εἰς Μακεδονίαν καὶ τῶν σχέσεων του πρὸς τὸν Ζήωνα ἕνα μόνον βέβαιον προκύπτει, ὅτι πρὸς ἀμφοτέρους διετέλει εἰς στενωτάτας σχέσεις. Καὶ ὁ Ἀρατος ἠκολούθησεν αὐτόν, ὡς ἀνεφέρθη, εἰς Μακεδονίαν, ἔνθα εἶχεν ἀκολουθήσει τὸν αὐλικὸν ἀντὶ τοῦ φιλο-

4. Βλ. Stoicorum veterum fragmenta I. Μελέτην εἰδικὴν περὶ τοῦ Περσαίου ἐδημοσίευσεν ὁ Kirsche, Forschungen I, 436. πρβλ. Ueberweg—Praechter, Die Philosophie des Altertums I, 412.

5. Πρβλ. Ueberweg ἑ.ά. 670.

6. Παρὰ Σουΐδα ἐν λέξει: Περσαῖος.

7. Βλ. Ueberweg ἑ.ά. 412 Ἀπόσπ. 440.

8. Σουΐδας ἑ.ά.

9. Διογ. Λαέρτιος VII 36 Ἀπόσπ. 435.

10. Ἀθην. IV 162β κατὰ Πηκαέα καὶ Σωσίωνα Ἀλεξανδρέα. Ἀπόσπ. 452.

11. Gell. Noct. Attic. II 18, 8 Ἀπόσπ. 438.

12. Ὄριγ. κατὰ Κέλσου III 54 τομ. I σελ. 250, 3. Κδ. (p. 483 Del.)

13. Ἀπόσπ. 449 Θεμιστιος 32 σελ. 358 Hard. Διογ. Λαέρτ. VII 36 κατὰ Ἐπίκουρον.

σοφου βίου¹⁴. Ἦσαν τότε κατ' ἐξοχήν οἱ χρόνοι, καθ' οὓς αἱ φιλόσοφοι ἔζων ἐν ταῖς αὐλαῖς τῶν τυράννων καὶ τῶν βασιλέων ἀσκοῦντες ἐπ' αὐτούς μεγάλην ἐπίδρασιν, ἀλλ' ἐνίστο οὗτοι ἔμενον τελείως ξένοι πρὸς τὴν ψυχὴν καὶ τὴν νοοτροπίαν ἐκείνων.

Εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ἀντιγόνου διετέλει ὁ Περσαῖος, ὅτε μετὰ τινος χρόνον συνεκρούσθη πρὸς τὸν βασιλέα ἡ στρατηγὸς τῆς Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας Ἄρατος καὶ προσέβαλε τὴν Κόρινθον, τὴν ὁποίαν κατεῖχεν ὁ Ἀντίγονος. Φρουράρχος ταύτης ἦτο ὁ Περσαῖος¹⁵, ὁ δὲ Ἄρατος ἀφνιδίως ἐπιπεσὼν «διέφθειρε» τὴν φρουρὰν¹⁶ καὶ ὁ Περσαῖος μαχόμενος καὶ τραυματισθεὶς ἀπέθανε. Κατ' ἄλλην μαρτυρίαν¹⁷ ὁ φιλόσοφος «ἀλισκομένου τοῦ Ἀκροκορίνθου» ἐσώθη εἰς τὰς πλησίον εὐρισκομένας Κεγχρεάς καὶ ἐκεῖθεν μετέβη πρὸς τὸν Ἀντίγονον¹⁸. Τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο τῆς ζωῆς τοῦ Περσαίου δεικνύει, πῶς ὁ φιλόσοφος ἐγνώριζε παρὸς τὴν θεωρίαν νὰ ἀσκῆ τὴν πράξιν, καὶ πῶς ὁ Ἀντίγονος ἐτίμησε τοῦτον διὰ τῆς ἐμπιστοσύνης του ταύτης περιβαλὼν. Ἀλλὰ τὴν τύχην αὐτοῦ εἰρωνεύθη αὐτὸς οὗτος ὁ φιλόσοφος εἰπὼν πρὸς τὸν παρατηρήσαντα ὅτι μόνον ὁ σοφὸς δύναται νὰ εἶναι στρατηγός, ὅτι τὴν αὐτὴν γνώμην καὶ οὗτος εἶχε πρὶν, γνώμην τοῦ διδασκάλου του Ζήνωνος τὰ μάλιστα ἀρέσκουσαν εἰς αὐτόν, ἀλλ' ὁ Σικυῶνιος νεανίσκος (ὁ Ἄρατος) τὸν ἐδίδαξε νὰ τὴν μεταβάλλῃ¹⁹. Ἡ παρ' Ἀντιγόνῳ παραμονὴ τοῦ Περσαίου ἤσκησεν εἰς τινὰ ζητήματα ἐπίδρασιν ἐπὶ τὴν πολιτικὴν τοῦ βασιλέως τῶν Μακεδόνων, διότι φαίνεται ὁ φιλόσοφος ἀπέλαυε τῆς ἀπολύτου ἐμπιστοσύνης αὐτοῦ. Διηγούονται²⁰ ὅτι ὁ Περσαῖος ἐγένετο αἰτία τῆς μὴ ἀποκαταστάσεως ὑπὸ Ἀντιγόνου τῆς δημοκρατίας τῶν Ἐρετριέων, εἰς τὴν ὁποίαν οὗτος ἦτο πρόθυμος νὰ προβῆ χάριν τοῦ φιλοσόφου Μενεδήμου· διότι πρὸς τὸν φιλόσοφον τοῦτον ὁ Περσαῖος φαίνεται δὲν διετέλει εἰς ἀγαθὰς σχέσεις²¹. Παρ' ὅλην τὴν ἐκτίμησιν ὅμως τοῦ βασιλέως πρὸς αὐτόν εἶχεν οὗτος κάποτε εἰρωνευθῆ τὰς ὑπερβολὰς τοῦ Περσαίου, καὶ

14) Ind. Stoic. Heré. coll. XIII. Ἀπόσπ. 441.

15) Ἀθῆν. IV 162β κατὰ Ἑρμιππον. Ἀπόσπ. 452.

16) Παυσαν. II 8,3,4. Ἀπόσπ. 442.

17) Πλουτ. Βίος Ἀράτου 18. Ἀπὸ τ. 443.

18) Πολύαιν. VI 5. Ἀπόσπ. 444.

19) Πλουτ. ε. α.

20) Διογ. Λαερτ. II 143.

21) Ἀπόσπ. 460.

τῶν Στωϊκῶν φιλοσόφων περί καταφρονήσεως τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν. Ἦγγειλε δηλ. πλαστῶς πρὸς τὸν Περσαῖον διὰ Κυπρίων ἐμπόρων ὅτι οἱ ἐχθροὶ εἶχον ἀφαιρέσει τὰ κτήματά του, πρᾶγμα τὸ ὄπριον προεκάλεσε τοῦ μὲν φιλοσόφου τὴν δυσανασχέτησιν, τοῦ δὲ Ἀντιγόνοῦ τοὺς γέλωτας καὶ τὴν παρατήρησιν «βλέπεις ὅτι ὁ πλοῦτος δὲν εἶναι κάτι τὸ ἀδιάφορον;»²².

Ὁ φιλόσοφος ἐτιμήθη διὰ χαλκοῦ ἀνδριάντος, ὃν ἀναφέρει Βίων ὁ Βορυσθενίτης²³, μὲ τὴν ἐπιγραφὴν «Περσαῖον Ζήνωνος Κιτιᾶ». Ποῦ ἴστατο ὁ ἀνδριάς οὗτος, δὲν μνημονεύεται, εἶναι ὅμως πολὺ πιθανὸν νὰ ἦτο ἐν Ἀθήναις, ὅπου καὶ ὁ Ζήνων εἶχεν ἀνσλόγως τιμηθῆ. Τοῦτο δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν καὶ ἐκ τῆς μνείας τοῦ διδασκάλου τοῦ Ζήνωνος ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ ἀνδριάντος.

Ταῦτα περὶ τοῦ βίου τοῦ φιλοσόφου. Ὡς πρὸς δὲ τὴν διδασκαλίαν του μᾶς παραδίδεται γενικῶς ὅτι ἐδογματίσει τὰ αὐτὰ πρὸς τὸν διδάσκαλόν του Ζήωνα²⁴. Ἐκ τῶν σωθέντων τίτλων τῶν ἔργων του καὶ ἐκ τῶν ὀλίγων ἀποσπασμάτων του βλέπομεν ὅτι τὸ ἐνδιέφερον, ὅπως καὶ τὸν διδάσκαλόν του, ζητήματα θεολογικά, πολιτικά καὶ τῆς ἐν γένει ἠθικῆς. Ἔργα του ἀναφέρονται: Περὶ βασιλείας, πολιτεία Λακωνική, περὶ γάμου, περὶ ἀσεβείας, Θυέστης, περὶ ἐρώτων, προπυρεπτικοί, διατριβῶν, χρειῶν δ', ἀπομνημονεύματα, πρὸς τοὺς Πλάτωνος νόμους ζ', προσέτι δὲ ἠθικαὶ σχολαί, συμποτικά ὑπομνήματα ἢ συμποτικοὶ Διάλογοι δύο²⁵ καὶ περὶ θεῶν²⁶. Τὰ σωθέντα ἀποσπάσματα του ἀναφέρονται εἰς τοὺς θεοὺς, τὰς ἡδονάς, τὸν γάμον, τὴν ἠθικὴν, τὴν Λακωνικὴν πολιτείαν καὶ εἰς ζητήματα γραμματικῶν, τῶν δὲ ἔργων του ἐν γένει τινῶν μὲν δύνανται ἐκ τῶν τίτλων των νὰ διαγνωσθῆ τὸ περιεχόμενον, τινὰ δὲ παραμένουσι καθ' ὀλοκληρίαν ἄγνωστα.

Οὕτω δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι οἱ προπυρεπτικοὶ θὰ εἶχον ἀνάλογον περιεχόμενον πρὸς ἄλλους προπυρεπτικούς, οἷον τοῦ Ἰαμρλίχου, ὁ ὁποῖος μᾶς παρέχει ἐν πλείστοις τὸ περιεχόμενον τοῦ ἀπολεσθέντος προπυρεπτικοῦ τοῦ Ἀριστοτέλους²⁷, ἧτοι θὰ ἦσαν ἠθικοῦ περιεχομένου.

Καὶ ἕτερος μαθητῆς τοῦ Ζήνωνος, ὁ Ἀρίστων ὁ Χίος

22) Διογ. Λαέρτ. VII 36.

23) Ἐπιφ. κατὰ αἰρέσ. III 38 (DG σελ. 592, 34). Ἀπόσπ. 447.

24) Διογ. Λαέρτ. VII 36.

25) Ἀθήν. IV 162β. Ἀπόσπ. 452.

26) Ἀπόσπ. 448. 452. 458.

27) Βλ. Jaeger, Aristoteles 53 κ. ε.

καὶ ὁ Κλεάνθης ὁ Ἄσσιος, μετέπειτα δὲ ὁ Ποσειδώνιος ἔγραψαν προτρεπτικούς. Παρὰ τοῖς δυσὶ τελευταίοις τὸ περιεχόμενον αὐτῶν ἦτο περὶ ἀρετῆς²⁸. Ὡσαύτως τὰ ἔργα «χρεῖται» καὶ «διατριβαί» φέρουσι τίτλους ὁμοίων ἔργων τοῦ Ζήνωνος, Ἀρίστωνος, Κλεάνθους, Κικέρωνος. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει μὲ τὰ ἔργα «περὶ ἐρώτων» καὶ «περὶ θεῶν», διότι μὲ τοὺς αὐτοὺς τίτλους ἀναφέρονται ἔργα τοῦ Ἀρίστωνος, τοῦ Κλεάνθους καὶ τοῦ Ἡρίλλου. Συνεπῶς ὁ Περσαῖος ἠκολούθησεν εἰς τὴν ἐπωνομασίαν τῶν ἔργων τοῦ πρώτου μὲν τὸν διδάσκαλόν του Ζήνονα, ἔπειτα δὲ καὶ τοὺς λοιποὺς μαθητὰς αὐτοῦ, χωρὶς νὰ διακρίνεται παρ' αὐτῶ ἐν τούτῳ ἰδιάζουσα τις πρωτοτυπία.

Οὐχὶ δὲ μόνον εἰς τοὺς τίτλους, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ περιεχόμενον ὁ Περσαῖος ἐξαρτᾶται κατ' ἐξοχὴν ἀπὸ τὸν Ζήνονα. Ἡ γνώμη π. χ. περὶ τοῦ σοφοῦ ἐν σχέσει πρὸς τὸν ἀγαθὸν στρατηγὸν²⁹, «ὡς ὁ σοφὸς πάντως ἂν εἴη καὶ στρατηγὸς ἀγαθός», τὸ ὁποῖον μᾶς ἐνθυμίζει τὸν ἀνάλογον συνδυασμὸν τοῦ σοφοῦ πρὸς τὸν ἄρχοντα κατὰ Πλάτωνα, προήρχετο παρὰ τοῦ Ζήνωνος³⁰. Τὸν Ζήνονα ἀκολουθεῖ καὶ εἰς τὰ ὁμηρικὰ ζητήματα³¹. Ὡπως καὶ ἐκεῖνος ἐδίδασκεν ἀκολουθῶν τὸν Ἀντισθένη³² ὅτι «τὰ μὲν κατὰ δόξαν, τὰ δὲ κατὰ ἀλήθειαν γέγραφεν (Ὀμηρος), ὅπως μὴ φαίνεται αὐτὸς αὐτῶ μαχόμενος, ἐν τισὶ δοκοῦσιν ἐναντίως εἰρήσθαι», οὕτω καὶ ὁ Περσαῖος ἐδίδασκε περὶ αὐτοῦ. Εἰς ποῖον ἐκ τῶν ἔργων τοῦ ὠμίλει περὶ τοῦ Ὀμήρου, δὲν μᾶς παραδίδεται. Πιθανὸν ὅμως καὶ ὁ Περσαῖος νὰ εἶχε γράψει μιμούμενος τὸν διδάσκαλόν του, ὡς καὶ ἐκεῖνος, «Ὀμηρικὰ προβλήματα». Ὡσαύτως καὶ μὲ τὸν Αἰσχίνην τὸν Σωκρατικὸν εἶχεν ἀσχοληθῆ ὁ Περσαῖος διορθῶν τὴν εἰς αὐτὸν ἀπόδοσιν λόγων Πασιφώντος τοῦ Ἐρετρικοῦ^{32α}. Ἐπίσης καὶ εἰς ἠθικὰ ζητήματα ἐξαρτᾶται ὁ Περσαῖος παρὰ τοῦ Ζήνωνος, οἷον εἰς τὴν διδασκαλίαν περὶ ἰσότητος τῶν ἀμαρτημάτων³³, τὴν ὁποῖαν ἠκολούθησαν καὶ οἱ λοιποὶ Στωϊκοὶ φιλόσοφοι³⁴.

28 Ἀπόσπ. 567.

29. Ἀπόσπ. 443 καὶ 452. Πρβλ. Ζήν. ἀπόσπ. 223α.

30. Ἀπόσπ. 443 «ἀλλὰ νῆ θεοῦς, τοῦτο μάλιστα κάμοι ποτε τῶν Ζήνωνος ἤρεσκε δογμάτων» Ἀπόσπ. 452 «πρότερον ἐν τοῖς διαλόγοις πρὸς Ζήνονα διαμιλλώμενος».

31. Ἀπόσπ. 456.

32. Ἀπόσπ. 274. Δίων Χρυσ. LIII 4.

32α. M. Dittmar, Aischines von Sphettos σελ. 89.249.

33 Ἀπόσπ. 450.

34 Ἀπόσπ. 224. Δίου Λαέρτ. VII 120. Πρβλ. Cic. pro Mur. 61. ἀντιθέτως Lactantius, Inst. div. III 23.

Ζηνώνειος είναι και η περί σοφοῦ γνώμη του, ἣν συχνά ἐπαναλαμβάνει και δὴ πρὸς τὸν Ἀντίγονον, ὅτι ὁ σοφὸς εἶναι «ὕπὸ τῆς τύχης ἀήττητος και ἀδούλωτος και ἀκέραιος και ἀπαθής»³⁵. Ὁ Ζήνων^{35α} τὸν σοφόν, ὃν ὀνομάζει «σπουδαῖον» ἐν ἀντιπαραβολῇ πρὸς τὸν φαῦλον, θεωρεῖ ὡς «χρῶμενον διὰ παντὸς τοῦ βίου ταῖς ἀρεταῖς» και ὡς ἐκ τούτου ὡς ἐπιτυχάνοντα εἰς πάντα ὅσα ἐπιχειρεῖ, τὸν δὲ ἰσχυρὸν (και σπουδαῖον) ὅτι τὴν ἐπιβάλλουσαν ἰσχὺν περιπεποίηται, ἀήττητος ὢν και ἀκαταγώνιστος»³⁶. «ἀνένδοτος γὰρ και ἀήττητος ψυχῆ, ἦν δὲ θεὸς λόγος, δόγμασι παγίοις ἐνεύρωσε»³⁷.

Ὅθεν ἐθεώρει ὁ Περσαῖος ὅτι ἡ σοφία στερεῖ τὸν ἄνθρωπον τῆς δουλοσύνης τῶν ἡδονῶν και τῶν παθῶν τῆς ψυχῆς, τὰ ὅποια ἦσαν κατὰ τὸν Ζήνωνα³⁸ «κίνησις ψυχῆς (ἄλογος) παρὰ φύσιν»³⁹ και διαστρέφοντα τὸν λόγον⁴⁰. Πάθη δὲ ψυχῆς θὰ ἐθεώρει, ἂν και εἰς τοῦτο ἤκωλύθει τὸν διδάσκαλόν του⁴¹, τὴν ἐπιθυμίαν, τὸν φόβον, τὴν λύπην και τὴν ἡδονήν, τὰ ὅποια και ὁ Ἀρίστων⁴² ἐδέχετο. Τὸ ἀήττητον τοῦ σοφοῦ ὑπὸ τῆς τύχης εἶναι ἐπίσης ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Ζήνωνος και τῆς περὶ εἰρμαρμένης διδασκαλίας αὐτοῦ ὡς τῆς κυρίας τοῦ κόσμου⁴³.

Τὸ περιεχόμενον τῶν συμποτικῶν του διαλόγων μᾶς εἶναι ἐκ τοῦ Ἀθηναίου⁴⁴ κατὰ τὸν κυνικὸν φιλόσοφον Κωνοῦλκον γνωστόν. Εἰς αὐτὰ ἐζήτηει «ὁ καλὸς φιλόσοφος», ὡς τὸν ἀποκαλεῖ οὗτος, «ὅπως ἂν μὴ κατακοιμηθῶσιν οἱ συμπόται, πῶς ταῖς ἐπιχύσεσι χρηστέον πηνίκα τε εἰσακτέον τοὺς ὠραίους και τὰς ὠραίας εἰς τὸ συμπόσιον και πότε αὐτοὺς προσδεκτέον ὠραιζομένους και πότε παραπεμπτέον ὡς ὑπερορῶντας και περὶ προσοψημάτων και περὶ ἄρτων και περὶ τῶν ἄλλων, ὅσα τε περιεργότερον περὶ φιλημάτων εἶρηκεν ὁ σωφρονικὸς φιλόσοφος, ὅς περὶ ταῦτα τὴν διάνοιαν ἀεὶ στρέφων...» Παρὰ ταῦ-

35. Ἀπόσπ. 449 Θεμιστ. ε. α.

35α. Ἀπόσπ. 216 Στοβ. Ἐκλ. II 7, II σελ. 99, 3.

36. Ἀπόσπ. 216 ε. α.

37. Πρβλ. ἀπόσπ. 215 Senec. de ira I 16, 7: «sentiet (sapiens) itaque suspiciones quasdam et umbras affectuum, ipsis quidem carebit».

38. Ἀπόσπ. 205. Στοβ. Ἐκλ. II, 7, 2, σελ. 44, 4.

39. Cic. Acad. post I 38 [ἀπόσπ. 207]: «hic (scil. Zeno) omnibus his quasi morbis voluit carere sapientem..»

40. Ἀπόσπ. 208.

41. Ἀπόσπ. 211.

42. Ἀπόσπ. 370.

43. Ἀπόσπ. 175. 176. Πρβλ. 177.

44. Ἀθῆν. IV 162β.

τα ὅμως τὰ τελείως ἔξωτερικά στοιχεῖα τῶν συμποτικῶν διαλόγων ἔδυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ἀνάλογα πρὸς τὸ περὶ σοφοῦ καὶ ἀγαθοῦ στρατηγοῦ, ἠθικά θέματα, τὰ ὁποῖα συνεζητοῦντο ὑπὸ τῶν συνδαιτημόνων κατὰ τὸ πρότυπον ἄλλων συμποτικῶν ἔργων, οἷον τοῦ Πλάτωνος καὶ ἄλλων. Ἴδιον λόγον ἔκαμνεν ὁ Περσαῖος ἐν αὐτοῖς περὶ ἀφροδισίων καὶ οἴνου λέγων «ἐνταῦθα τοὺς μὲν ἡμέρως τε καὶ μετρίως αὐτοῖς χρώμενους ἐπαινεῖν δεῖ, τοὺς δὲ θηριωδῶς καὶ ἀπλήστως ψέγειν»⁴⁵ διδάσκων οὕτω τὴν ἔγκρατειαν, ἣν ἴδια οἱ κυνικοὶ φιλόσοφοι, προεξάρχοντος τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Ἀντισθένους ἐκήρυσσον. Ταύτην ἐθεώρει ὡς ἰδιάζουσαν εἰς τὸν «σωφρονικόν», ἀλλὰ καὶ οὗτος, ὅπως καὶ ὁ καλὸς κάγαθος, ἔλεγε δύναται νὰ παραδοθῆ εἰς τὸν πότον, ὅτε προβαίνει εἰς πᾶσαν ἀσχημοσύνην.

Οὐδὲ οἱ φιλόσοφοι ἐξαιροῦνται. Χοριτωμένον ἐπεισόδιον σχετικὸν διηγείτο, πιθανῶς εἰς ἑαυτὸν ἀναφερόμενον, καθ' ὃ φιλόσοφος παρακαθήμενος ἐν συμποσίῳ ἐν ἀρχῇ «οὐδ' ἐπιτρέπων αὐλητρίδι παρακαθίσαι» εἶτα κατὰ τὴν ἀγοροπωλησίαν αὐτῆς, ὡς συνήθιζετο εἰς τοὺς πότους, ἐφέρετο πολὺ νεανικῶς καὶ ἐν τέλει «εἰς πυγμὰς ἦλθεν»⁴⁶. Εἰς τὸ αὐτὸ σύγγραμμά ὠμίλει καὶ περὶ τοῦ σωματικῶς ἀσθενοῦς διδασκάλου τοῦ Ζήνωνος, ὁ ὁποῖος διὰ ταῦτα «τὰ πλεῖστα δεῖπνα παρητεῖτο»⁴⁷, εἰσάγων φαίνεται τὸν διδάσκαλόν του ὡς κύριον πρόσωπον τῆς συζητήσεως κατὰ τὸ πλατωνικὸν οὐμπόσιον. Περὶ τοῦ διδασκάλου τοῦ Ζήνωνος ἔκαμνε λόγον καὶ εἰς ἄλλο του ἔργον, τὰς ἠθικὰς σχολὰς, ἐνθα ἐβιογράφει αὐτὸν ὡς 22 ἐτῶν ἐλθόντα εἰς Ἀθήνας καὶ 72 ἐτῶν ἀποθανόντα.

Εἰς τὴν θεολογίαν ὡσαύτως συνταυτίζεται ὁ Περσαῖος πρὸς τὸν Ζήωνα καὶ τοὺς λοιποὺς στωϊκοὺς, οἱ ὁποῖοι «ἀπέλειπον τὸ δαιμόνιον»⁴⁸. Καὶ αὐτός, ὡς μᾶς πληροφορεῖ ὁ Φιλόδημος⁴⁹, «δηλὸς ἐστίν—ἀφανίζων τὸ δαιμόνιον ἢ μηθὲν ὑπὲρ αὐτοῦ γινώσκων». Τὴν ὕπαρξιν τῶν θεῶν συνέδεε πρὸς τὴν ὑπ' αὐτῶν παρεχομένην ὠφέλειαν εἰς τὴν ζωὴν ἀκουλούθῶν ἐν τούτοις τὸν Πρόδικον τὸν σοφιστήν⁵⁰. «Ὅ,τι ὠφελεῖ τὸν ἀνθρώπον ἐτιμήθη κατὰ τὸν σο-

45. Ἀθῆν. ΧΙΙ 607 α.

46. Ἀπόσπ. 451. Μνημονεύει τοῦ πράγματος καὶ Ἀντίγονος ὁ Καρύστιος.

47. Ἀπόσπ. 453.

48. Ἀπόσπ. 164 κατὰ Φλόδ. περὶ εὐσεβ. σελ. 84

49. Ἀπόσπ. 448 περὶ εὐσεβ. 9 [DG σελ. 544β 28].

50. Ἀπόσπ. 448. Cic. de nat. deor., I 38: «Persaeus eos [dicit] esse habitos deos, a quibus magna utilitas ad vitae cultum esse inventa...»

φιστήν τοῦτον ὡς θεός. Οὕτω ὁ ἄρτος ἐτιμήθη ὡς Δημήτηρ, ὁ οἶνος ὡς Διόνυσος, τὸ ὕδωρ ὡς Ποσειδῶν, τὸ πῦρ ὡς Ἥφαιστος κ.λ.π.⁵¹. Ὁμοίως ἐδίδασκε καὶ ὁ Περσαῖος⁵².

Τῆς Λακωνικῆς πολιτείας τοῦ Περσαίου σώζονται δύο ἀποσπάσματα⁵³ παρ' Ἀθηναίων, ἐν οἷς ὁμιλεῖ περὶ «ἐπαίνων» (τῶν μετὰ δείπνων τραγημάτων) καὶ ὀρθραγορίσκων (τῶν γαλαθηνῶν χοίρων) πιθανῶς ἐκ τοῦ τρόπου τῶν σπαρτιατικῶν συσσιτίων ὀρμώμενος. Ὁμοια εἶχε γράψει ὁ Διοσκουρίδης, ὁ Ἀριστοκλῆς καὶ ὁ Σφαῖρος, ὁ τελευταῖος ὢν μαθητὴς τοῦ Ζήνωνος ὡσαύτως⁵⁴. Εἰς τὸ ἔργον τοῦτο ἴσως νὰ εἶχεν ὑπ' ὄψιν του τὰ περὶ πολιτείας ἔργα τοῦ διδασκάλου τοῦ Ζήνωνος καὶ τὴν Λακεδαιμονίων πολιτείαν τοῦ Ἀριστοτέλους, ὃν ὡσαύτως ὁ Σφαῖρος ὁ στωϊκὸς ἐχρησιμοποίησε καὶ τον ὁποῖον διώρθωσεν εἰς τὸ ζήτημα τοῦ ἀριθμοῦ τῶν γερόντων⁵⁵. Συναφῆ πιθανὸν ἦσαν τὰ περὶ βασιλείας ἔργον του ὡς καὶ τὸ πρὸς τοὺς Πλάτωνος νόμους ζ', ἀλλ' οὐδ' ἐπ' ἐλάχιστον γνωρίζομέν τι περὶ αὐτῶν. Ἄν λάβωμεν ὅμως ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ Ζήνων ἔδωσεν ἰδιαιτέραν σημασίαν ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ του εἰς τὴν πολιτείαν καὶ τὰ σχετικὰ ζητήματα, πρέπει καὶ εἰς τὰ ἔργα του ταῦτα ὁ Περσαῖος νὰ ἠσχολήθη μὲ φλέγοντα ζητήματα ἀπασχολοῦντα τοὺς φιλοσόφους τῶν τότε καὶ τῶν προηγουμένων χρόνων, περὶ τοῦ ἰδεώδους βασιλέως καὶ τῆς ἰδεώδους βασιλείας.

Ταῦτα τὰ ὀλίγα δυνάμεθα νὰ ἀντλήσωμεν ἐκ τῶν σωθέντων ἀποσπασμάτων τοῦ Περσαίου. Δὲν διακρίνομεν εἰς αὐτὰ οὐδεμίαν πρωτότυπον σκέψιν, ἀλλὰ τοῦναντίον ἀκολουθεῖ οὗτος πιστῶς τὴν διδασκαλίαν τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Στοᾶς ἢ καὶ παλαιωτέρων φιλοσόφων καὶ σοφιστῶν. Ὁ Περσαῖος ἐσυνέχισεν ἐν τοῖς πλείστοις τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ζήνωνος ἐπὶ τῶν νέων ἀρχῶν τῆς φιλοσοφίας ἐκείνου καὶ ἐφρόντισε νὰ διαδώσῃ ταύτην δι' ἰδίων μαθητῶν. Τούτων μνημονεύεται κατ' ἐξοχὴν ὁ Ἑρμαγόρας ὁ Ἀμφιπολίτης⁵⁶ συγγραψας καὶ τινὰ συγγράμματα καὶ ὁ

51. Ueberweg ἔ. ἀ. σελ. 124.

52. Φιλόδ. ἔ. ἀ.

53. Ἀπόσπ. 454, 455.

54. Ἀπόσπ. 630 κατὰ Ἀθηναίων IV 141.

55. Ἀπόσπ. 629 κατὰ Πλουτ., Λυκ. 5,

56. Ἀπόσπ. 462 κατὰ Σουΐδαν,

Ἄρατος ἐκ Σόλων ^{56α}, μολονότι οὗτος οὐχί φιλόσοφος.
Ἡ δρᾶσις τοῦ Περσαίου αὕτη δεικνύει ὅτι, καὶ ἂν ἐστε-
ρεῖτο πρωτοτύπου φιλοσοφικῆς σκέψεως, ἦτο οὗτος ἐκ τῶν
ἀρίστων μαθητῶν τοῦ Ζήνωνος, ὡς μᾶς τὸν χαρακτηρίζει
καὶ ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος ⁵⁷.

56α. Ἄποσπ. 440.

57, Διογ. Λαέρτ. VII 36.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΔΗΣ